

Pas na 1617 kregen de *Missiven* hun karakter van een overzicht van de stand van zaken van de Compagnie in Azië. Voor het doel van Rietbergen zijn de door Coolhaas weggelaten stukken wel relevant. Er staan allerlei interessante zaken in, ook over de contacten met Aziaten. De continue personeelsbeoordeling door Both levert soms boeiende scènes op.

In de uitgebreide inleiding gaat Rietbergen uitvoerig in op de voorgeschiedenis van de VOC en het ontstaan van de functie van gouverneur-generaal. Voor de verklaring van deze organisatorische verandering hecht hij veel waarde aan de invloed van bestandsonderhandelingen met Spanje, de kritiek in patria op Heren XVII en de ideeën van Matelieff. Hoewel veel hiervan zeer waarschijnlijk voorkomt, vraag ik mij af of het gerechtvaardigd is te spreken van de instelling van het gouverneurs-generaal ambt als fundament voor koloniaal bestuur. De Verenigde Oostindische Compagnie was in de eerste plaats een handelsonderneming. 1607 en 1608 lijken mij geen jaren waarin kan worden gesproken van de 'noodzaak [voor de VOC] haar groeiende imperiale belangen te consolideren' (47). Al het bezit in Azië buiten de schepen bestond uit wat factorijen. De in patria levende verlangens hebben te maken met verdrijving van de Spanjaarden en Portugezen, het liefst in samenwerking met lokale vorsten. Bezieet men artikel drieëntwintig van Boths instructie waarin sprake is van het stichten van een centraal punt, nauwkeurig, dan leest men dat er gestreefd moet worden naar een plaats bij Jacatra in overeenstemming met de vorst aldaar. Hij zou het volk moeten leveren voor de bouw en daarvoor een redelijke tol mogen heffen op alle schepen behalve die van de compagnie. De tolheffing in Bantam was juist een van de grote bezwaren die men tegen het verblijf in die plaats had. De nieuwe vestiging zou 'tot groot proffijt van den coninck ende verseekeringe van onse Indische navigatie' dienen. In de memorie van Matelieff die als grondslag kan hebben gediend voor de instructie komt (199) een interessante passage voor over de Nederlanders in het nieuwe rendez-vous. Dezen zouden een zekere mate van extra-territorialiteit moeten genieten, de overige vreemdelingen waren voor de koning om te belasten. De havenwerken moesten voor gezamenlijke rekening worden aangelegd. In de instructie is dan ook nog geen sprake van een gouverneur-generaal van *Nederlands Indië*, dat bestond nog niet. Wel is uit verschillende passages in de brieven af te leiden dat men voor een monopolie in de fijne specerijen veel over had. Er is verschillende keren sprake van volksplantingen en kolonisten.

De annotatie is uitgebreid en op zijn plaats. De auteur begaat een onjuistheid op bladzijde 155, noot 37, als hij de titel Kitsjil, herleidt tot het Maleise ketjil, dat klein betekent. Kaitjil is Ternataans en betekent prins. De uitgave is zoals alle werken van de Vereeniging goed verzorgd, de brieven confronteren de lezer met fundamentele vragen over de Nederlandse expansie.

J. van Goor

L. Blussé, C. G. Brouwer, F. S. Gaastra, e.a., *All of One Company. The VOC in Biographical Perspective. Essays in Honour of Prof. M. A. P. Meilink-Roelofs* (Utrecht: HES Uitgevers, 1986, 230 blz., f35,-, ISBN 90 6194 036 2).

Mevrouw M. A. P. Meilink-Roelofs werd na haar pensionering in 1970 bij het Algemeen

Rijksarchief te Den Haag in Leiden benoemd tot buitengewoon hoogleraar in de geschiedenis van de Westeuropese expansie overzee. Vijf jaar is zij in deze functie werkzaam geweest en gedurende die periode heeft zij vele formele en informele studenten gehad. Onder auspiciën van het Centrum voor de geschiedenis van de Europese expansie van de Rijksuniversiteit van Leiden heeft nu een aantal van hen een bijdrage geleverd aan de onlangs verschenen bundel *All of One Company*. Het boek is ter ere van de tachtigste verjaardag van professor Meilink-Roelofsz uitgegeven en ik kan zeggen dat het een waardig cadeau is geworden.

De essays waaruit het boek bestaat, handelen over het voornaamste studiegebied van mevrouw Meilink-Roelofsz, de geschiedenis van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC). Het is echter geen traditioneel boek geworden in de zin van een algemeen overzicht, of een gedetailleerde studie over een deelaspect van het bedrijf van de compagnie. Het gaat hier om biografische schetsjes die geconcentreerd zijn rond de activiteiten van individuele VOC-dienaren of hun Aziatische tegenhangers. Gelukkig is hierbij de aandacht niet uitgegaan naar de al bekendere 'hoge heren', maar wat mindere goden uit de hiërarchie zijn voor het voetlicht geplaatst.

Het is ondoenlijk in kort bestek in extenso in te gaan op al de elf biografietjes die deze bundel rijk is. De personen en de onderwerpen van de verschillende studies zijn zo gekozen, dat we heel goed de relatie tussen individuen en de compagnie kunnen zien. Tevens komen de beperkingen van de VOC duidelijk naar voren, zij was en bleef in eerste instantie een met een winst- en verliesrekening werkend handelslichaam.

In het eerste artikel van de bundel wordt door Leonard Blussé aan de hand van een biografie over de grote Chinese koopman Jan Con verteld hoe zich rond 1640 de regels voor de posities van de verschillende bevolkingsgroepen in Batavia ontwikkelden. Zo lezen wij in het boeiende relaas van F. S. Gaastra over de vergeefse pogingen van de 'Heren XVII' om de privé-handel van hun dienaren tegen te gaan. Ook in het stuk over Babba Prabhu van H. K. s'Jacob zien wij dat de compagnie niet oppermachtig haar wil aan een ieder kon opleggen, ook als het ging om Aziatische kooplieden voor zich te winnen bij het nog goedkoper verwerven van de produkten om daardoor hogere winsten te kunnen boeken. In het boek komt eveneens de grote onderlinge rivaliteit tussen de verschillende Europese compagnies-dienaren goed naar buiten. Het was zeker niet zo dat de Europeanen in Azië een hechte, eensgezinde gemeenschap vormden onder de paraplu van de VOC. Gelukkig is hierop ook de vinger gelegd. Dit blijkt onder meer uit het verhaal over de commissie Nederburgh van J. J. Steur.

Vanuit deze studies kunnen we een goed inzicht verwerven in de natuur van de compagnie. Eigenlijk zouden deze en andere soortgelijke studies geïntegreerd moeten worden in de meer algemene werken over de VOC, die dan complexer en realistischer zullen worden met, en dit niet in het minst, meer persoonlijke trekjes. Het is dan ook jammer dat in het boek *All of One Company* de verschillende stukken wat los naast elkaar staan. Een poging om de onderdelen tot een geheel te maken zou het werk nog veel interessanter gemaakt hebben. Hierin zou eigenlijk het voorbeeld van mevrouw Meilink-Roelofsz min of meer gevolgd moeten zijn. Zij is toch voornamelijk geïnteresseerd in de kleine details van het bedrijf der compagnie. Deze details weet zij dan te smeden tot een algemener stuk en de resultaten van haar

werk hebben haar tot een opmerkelijke historica gemaakt. Een lange bibliografische lijst van de publikaties van deze 'grootse student van de compagnie' is terecht achter in het boek gegeven.

Het is een gelukkige keuze geweest dit cadeau voor mevrouw Meilink-Roelofs in de vorm te gieten van de publikatie van een serie artikelen die geschreven zijn door door haar geïnspireerde mensen. Dit cadeau, dit boek zal op zijn beurt nu hopelijk personen aanzetten zich meer te verdiepen in de persoonlijke elementen van het 'bedrijf' van de VOC. Dat zou een groot geschenk voor ons allen zijn, want goede biografieën kunnen niet genoeg geschreven en uitgegeven worden.

M. W. David

O. A. Rink, *Holland on the Hudson. An Economic and Social History of Dutch New York* (New York-Ithaca-Londen: Cornell University Press, 1986, 285 blz., \$29.95, ISBN 0 8014 1866 6).

Over de geschiedenis van Nieuw Nederland bestaan zo langzamerhand een heleboel interessante monografieën, die ethnische, economische, religieuze en andere aspecten behandelen, maar een goed algemeen overzicht hebben we nog altijd niet. Dit nieuwe voortreffelijke boek is het helaas ook net niet, terwijl het er toch zo dicht bij komt. De ondertitel is eerlijk en impliceert tegelijk de these van het boek: bekijkt men Nieuw Nederland nu eens niet volgens de klassieke methode, al ingevoerd door de invloedrijke, quasi-geestige Washington Irving, deelt men die veertig jaar nu eens niet in volgens de ambtsperiodes van de inderdaad op Stuyvesant na onbekwame gouverneurs-generaal, dan kan men best tot de conclusie komen dat deze kolonie van de WIC helemaal niet zo'n voorbeeld van volledig falen was. De Amsterdamse kooplieden, zo concludeert de schrijver 'by hook and many times by crook, succeeded in establishing the colony as the most succesful colonial entrepot for the circumvention of the Company charter and the much-heralded English laws of trade and navigation. The merchants succeeded where the Company had failed'.

De geschiedenis van Nieuw Nederland 'from a unique perspective' zoals Rink zonder al te bescheiden te zijn proclameert is inderdaad boeiend genoeg, zij berust vooral op een grondige studie van de Amsterdamse notariële archieven, en terecht wordt de naam van Simon Hart daarbij met ere genoemd. Maar zou men de gebeurtenissen alleen van dit gezichtspunt uit bekijken, dan zou men toch een wat eenzijdige voorstelling van zaken krijgen. Dat gebeurt dan ook niet, de schrijver waagt een bredere schets, begint al in zijn eerste hoofdstuk met een overzicht van de ontdekkingen, te beginnen bij Hudson, geeft Usselinx de verdiende aandacht, geeft de politieke achtergronden van het Twaalfjarig Bestand, bespreekt naderhand ook de relaties met Indianen en met slaven en zelfs de religieuze perikelen ontstaan door Stuyvesants bekrompen optreden tegen de Lutherse, kortom is mans genoeg om niet te blijven steken in een puur economisch-statistische geschiedenis.

Zo is het boek toch bijna de geschiedenis van de kolonie die we zo graag eens zouden